

Wijkgroenagenda COOL Klarendal

November 2021

Geveltuinenactie in mei 2021
@ Annet Veerbeek

Inhoudsopgave

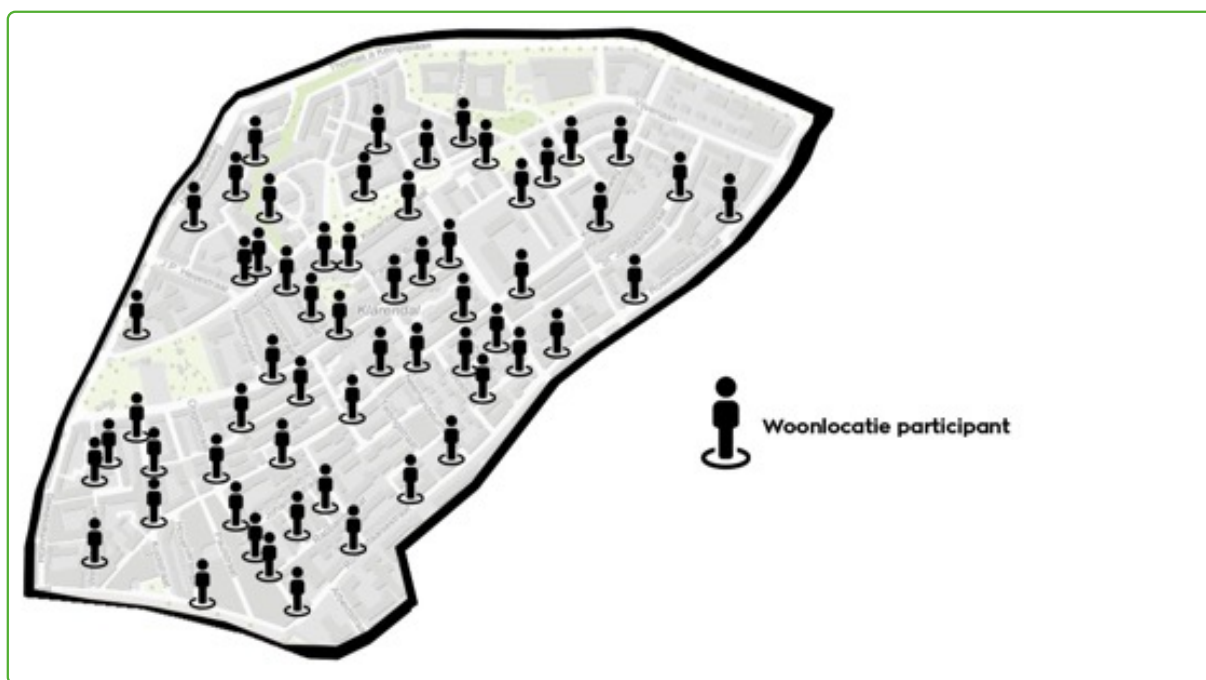
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Inhoud & Proces	7
1.3 Leeswijzer	8
2. Visie voor 2026	9
3. Beschrijving huidige situatie (2021)	10
3.1 Fysiek	10
3.2 Sociaal	14
4. Actieplan 2021-2022	16
5. Alle groene wensen in de wijk	17
5.1 De herkenbare wijk	17
Groene pareltjes (wijkbreed)	17
Geveltuinenacties (wijkbreed)	17
Wilgentenenhekjes aanleggen (wijkbreed)	18
5.2 De natuurvriendelijke wijk	18
Insectenvriendelijke beplanting inzetten bij wijkinitiatieven (wijkbreed)	18
Klarendal: Living Lab voor de biodiversiteit (wijkbreed)	18
School 't Venster biodivers (buurt: Onder de Linden)	19
Initiatiefnemers eetbaar groen ondersteunen bij Vinkenstraat (buurt: Klarendal-Noord)	19
5.3 De duurzaam beheerde wijk	19
Bestaande boomspiegels vergroten (wijkbreed)	19
Hogere ecologische waarde van talud Klarenbeekstraat e.o. (buurt: Klarendal-Noord)	20
5.4 De groene gezonde wijk	20
5.4.1 Overlast hondenpoep verminderen	20
De hondenpoepgroep ondersteunen (wijkbreed)	21

5.4.2	Onnodig brede (hoeken van) stoepen vergroenen	21
	Vergroenen Rosendaalsestraat (Klarendal-Zuid, St. Janskerkstraat e.o.)	21
	Kruising J.P.Heijestraat / Onder de Linden / Hemonylaan vergroenen inclusief boom (Onder de Linden)	22
	Kruispunten Hommelseweg met Onder de Linden en Agnietenstraat (Klarendal-Noord)	22
	Vergroenen rode-dakenhuisjes aan de Hommelseweg (Klarendal-Noord)	23
5.4.3	Versteende speeltuinen en pleinen vergroenen	23
	Peterplein (speeltuin Landbouwstraat) vergroenen, incl. bomen (Klarendal-Noord)	23
	Vergroening binnenplein Klarendalseweg/ Solo-/ Sumatra-/ Neerlandtuintstraat (Klarendal-Zuid)	24
	Kazerneplein vergroenen, incl. bomen (St. Janskerkstraat e.o.)	25
	Speelpleintje aan de St Janskerkstraat bij de kerk omtoveren tot koele verblijfspot (St. Janskerkstraat e.o.)	25
	Versteend speeltuintje vergroenen (Onder de Linden)	26
	Talmaplein vergroenen, inclusief bomen (Onder de Linden)	26
	Stoeptegeltuin Klaas Katerlaan omtoveren tot groene plek (Onder de Linden)	26
5.4.4	Versteende autoluwte straten en stegen	27
	Autovrije stuk Sumatrastraat vergroenen (Klarendal-Zuid)	27
	Tedingstraat vergroenen (Klarendal-Zuid)	28
	3e Nijverheidsstraat vergroenen (Klarendal-Zuid)	28
5.5	Samenwerkende wijk	29
	6. Zelf in actie komen	30
	Bijlage A	32

De Wijkgroenagenda die voor u ligt is opgesteld door de gemeente Arnhem met hulp van bewoners en andere partijen die in de wijk actief zijn. Het is een combinatie van een visie over het groen in en de klimaatbestendigheid van de wijk en een concreet plan met maatregelen. Aan deze Wijkgroenagenda hebben meegewerkt:

Bewoners

Voor deze Wijkgroenagenda is met ruim 80 bewoners gesproken en afgestemd. De gesproken bewoners waarvan hun straat bekend is zijn als volgt verdeeld over de wijk:

Bewoners verspreid over de wijk hebben input gegeven.

Bewonersoverleg

Het Bewonersoverleg vertegenwoordigt de bewoners van Klarendal richting de gemeente. Hier worden alle ontwikkelingen besproken die met de wijk te maken hebben.

De Wasplaats en de WoonOmgevingsPloeg (WOP)

Ook de Wasplaats (sociale wijkonderneming) en de WOP (verantwoordelijk voor het schoon, heel en netjes houden van de achterpaden van Volkshuisvesting) hebben meegedacht over deze Wijkgroenagenda.

Woningcorporaties

De Wijkgroenagenda is met Volkshuisvesting gedeeld. Volkshuisvesting ondersteunt en is betrokken bij enkele van de genoemde vergroeningsinitiatieven.

Team Leefomgeving Noord-West

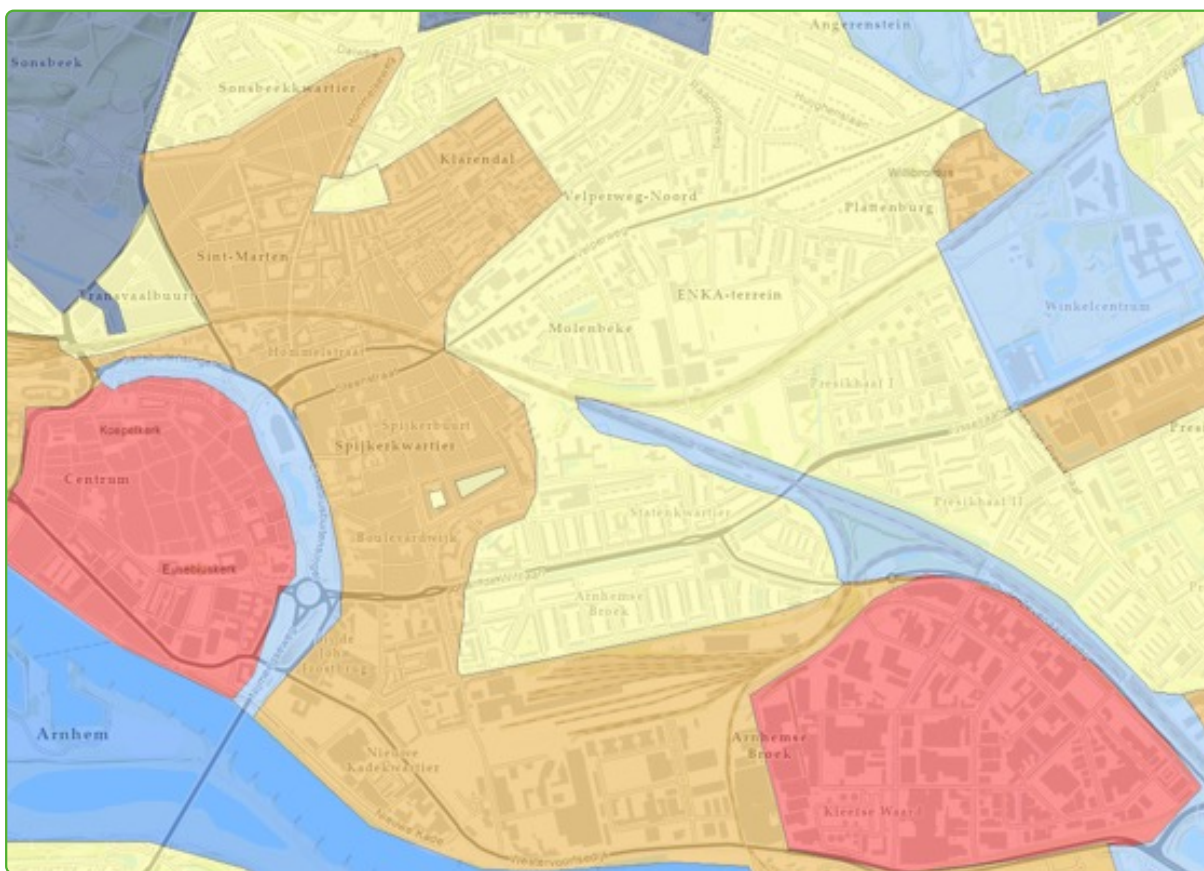
De Wijkgroenagenda is ook met Team Leefomgeving afgestemd. Via het Team Leefomgeving van de gemeente hebben bewoners invloed op wat er in de wijk gebeurt en waar de prioriteiten liggen. Het team is ook verantwoordelijk voor de budgetten voor de wijk. Team Leefomgeving Noord-West is te bereiken via noord-west@leefomgevingarnhem.nl.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De gemeente wil per wijk plannen maken met bewoners en andere belangrijke partijen om de wijk groen en klimaatbestendig te houden of maken. Klarendal is hiervoor als één van de eerste wijken geselecteerd omdat grote delen van de wijk bovengemiddeld warm worden en/of te maken hebben met wateroverlast. De verbetering van de klimaatbestendigheid van de wijk heeft dan ook prioriteit. Anderzijds kan meer en beter groen ook een rol spelen bij het aanpakken van de sociale problemen die er spelen in de wijk, doordat groen de sociale cohesie, gezondheid en het welzijn van mensen vergroot.

Klarendal is één van de wijken rond het centrum waar het bovengemiddeld warm wordt (Klimaatadaptatiekaart Gemeente Arnhem)

1.2 Inhoud en Proces

Inhoud van de Wijkgroenagenda

Deze Groenagenda bestaat uit:

- een op basis input van bewoners geschreven visie over het groen in en de klimaatbestendigheid van de wijk (*Waar willen we naartoe?*);
- een gezamenlijk plan met maatregelen om de visie te verwezenlijken (*Hoe gaan we dat doen?*).

Uitvoeren van de maatregelen

Het groener en leefbaarder maken van de wijk doen we samen. De gemeente heeft hiervoor geld gereserveerd en zoekt de samenwerking op met andere partijen in de wijk, zoals Volkshuisvesting.

En deels zijn Klarendallers ook zelf aan zet om hun wensen te verwezenlijken en de wijk een stukje aangenamer te maken. Ze hoeven dit niet alleen te doen. Bewoners kunnen voor organisatorische en financiële ondersteuning terecht bij bijvoorbeeld de bewonersondersteuner of Team Leefomgeving, bij het Bewonersoverleg, de Wasplaats, het AANjaagfonds of de verschillende gemeentelijke subsidieregelingen (zie Hoofdstuk 5).

Proces om tot Wijkgroenagenda te komen

Voor het opstellen van deze agenda hebben er vanaf begin 2021 gesprekken plaatsgevonden met bewoners, ondernemers en andere partijen in de wijk. In mei 2021 is er vervolgens een wijkbrede oproep aan bewoners gedaan om ideeën en wensen met de gemeente te delen via een online enquête op meedenken.arnhem.nl. Hieraan hebben 77 bewoners gehoor gegeven. Er heeft ook informatie gestaan op de wijkwebsite en in de wijkkrant. Deze kanalen zijn bijvoorbeeld gebruikt om de uitslagen van de enquête en vervolgstappen terug te koppelen.

Alle wensen en ideeën zijn onderzocht op haalbaarheid; een boom kan bijvoorbeeld niet geplaatst worden op een locatie met veel kabels en leidingen. Daarbij zijn ook zoveel mogelijk de wensen en ideeën uit de in 2007 door bewoners geschreven visie 'Groen Klarendal' meegenomen. En die van de Wijkschouw Wateroverlast uit 2015, voor zover die maatregelen nog niet waren uitgevoerd.

Ook de wensen en ideeën die nu om praktische, financiële of technische redenen (nog) niet kunnen worden gerealiseerd, staan in deze Wijkgroenagenda wel zoveel mogelijk benoemd. In een later stadium kunnen we daarmee wellicht alsnog aan de slag. Een voorbeeld: bomen aan de Rosendaalsestraat zijn op dit moment niet haalbaar vanwege de vele kabels en leidingen die in de weg liggen. Maar bij een herinrichting zouden die kabels en leidingen verplaatst kunnen worden waardoor alsnog ruimte kan worden vrijgemaakt voor bomen.

Na het inventariseren van alle ideeën en wensen hebben we een prioriteitenlijst gemaakt. De ideeën die het meest bijdragen aan de leefbaarheid van de wijk en waar de meeste energie op zit, worden als eerst aangepakt.

Vervolg

De agenda is een levend document en wordt jaarlijks bijgesteld. Dit doen we op basis van een wijkwandeling met bewoners en andere geïnteresseerden, waarin we kijken wat we dat jaar gedaan hebben en welke aandachtspunten er zijn voor het jaar erop.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de visie van de bewoners op het groen. Hoofdstuk 3 bespreekt de huidige stand van zaken op het gebied van groen en klimaatbestendigheid van Klarendal. In Hoofdstuk 4 volgt het actieplan. In hoofdstuk 5 staat een overzicht van alle genoemde ideeën en wensen. Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van de middelen/mogelijkheden die er zijn als bewoners zelf aan de slag willen.

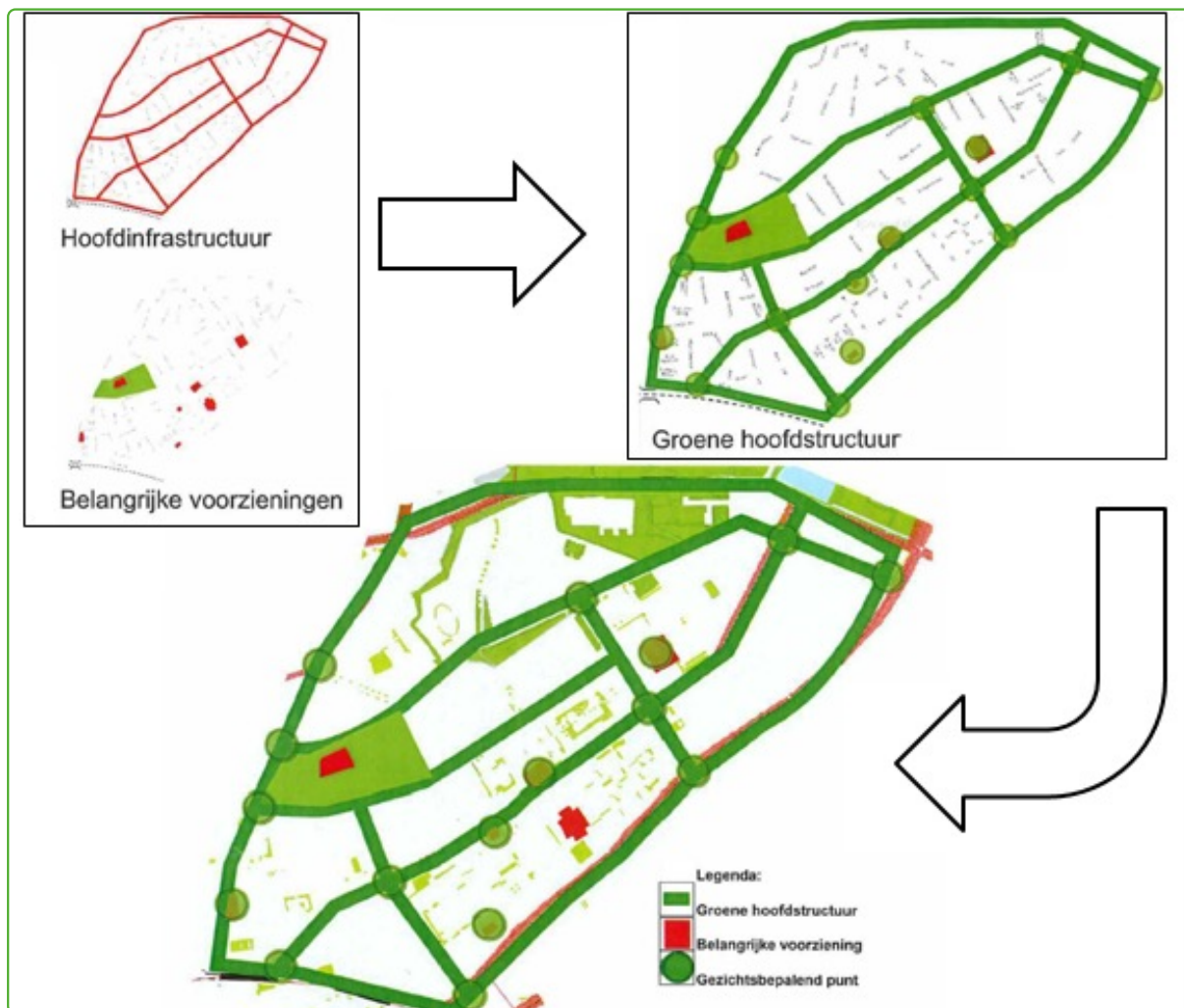

Sommige delen van Klarendal zijn al erg groen, andere delen zijn volledig versteend.

2. Visie voor 2026

Bewoners zien een stadswijk voor zich met een frisse, groene uitstraling. De beplanting bestaat uit kwalitatief, kleurrijk en goed onderhouden groen. Door allerlei acties van werkgroepen die het bewustzijn vergroten, voelen Klarendallers ook de verantwoordelijkheid om dit groen schoon en hondenpoepvrij te houden. Extra aandacht is besteed aan het vergroenen en verkoelen van de hoofdstructuur in de wijk, met accenten op de knooppunten en de entrees. Onder deze hoofdstructuur vallen ook de belangrijkste wandel- en fietsroutes in de wijk die leiden van en naar voorzieningen. Hierdoor maakt de wijk als geheel een groene indruk.

De groene hoofdstructuur van Klarendal, zoals weergegeven door bewoners in 2007 in 'Groen Klarendal: bewonersvisie op een groene wijk'.

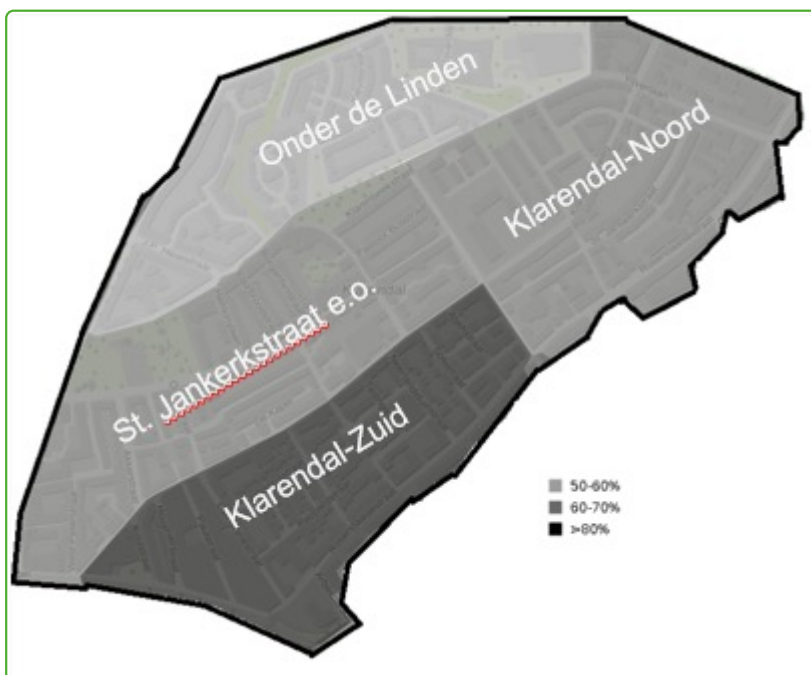
Het groen in de wijk zorgt voor een prettige leefomgeving voor mens, dier en plant. Klarendallers genieten volop van deze levendige stadsnatuur. Bovendien hoeven ze op warme dagen voor verkoeling niet meer de wijk uit: in elke buurt zijn er aangename koele plekken om te verblijven en te ontmoeten. Zoals bomen met bankjes bij speeltuintjes. In het zuidelijke gedeelte van de wijk, waar ooit de meeste verstening was, zijn enkele autovrije straatjes en stegen omgetoverd tot leefstraten. Hier kunnen kinderen spelen en bewoners elkaar ontmoeten. Dit draagt bij aan de sociale cohesie. Doordat deze plekken ook water opvangen, zijn er bij hevige buien een stuk minder problemen met wateroverlast dan voorheen.

Doordat het groen in het openbare deel van de wijk verbetert, zijn bewoners geïnspireerd om zelf ook aan de slag te gaan met het vergroenen van hun tuinen. De wijk is bovendien herkenbaar aan de vele geveltuintjes en het gevelgroen, zowel langs de hoofdstructuur als in de buurten zelf. Deze tuintjes worden door bewoners zelf onderhouden.

3. Beschrijving huidige situatie (2021)

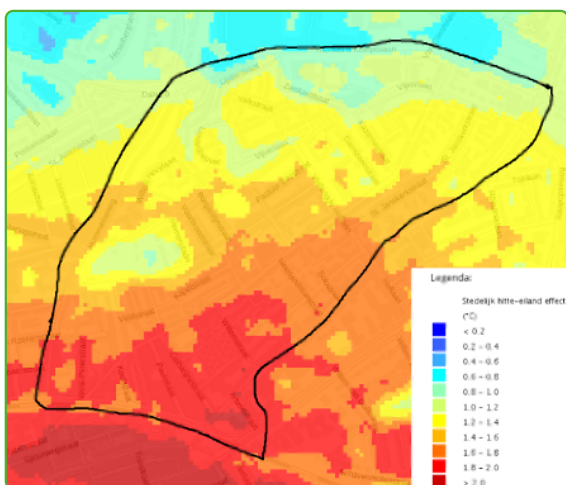
3.1 Fysiek

Klarendal is divers in opzet, met veel verschillende buurtjes met elk hun eigen karakter. Het is een wijk met veel historie. Oude en nieuwe bebouwing wisselen elkaar af. Klarendal is ook een zeer stenige wijk. Van de vier buurten die samen Klarendal vormen is Klarendal-Zuid met afstand het meest versteend, met meer dan 80% verharding (openbaar en particulier terrein samen). Klarendal-Zuid wordt gevolgd door St. Janskerkstraat e.o. en Klarendal-Noord. De buurt Onder de Linden heeft de minste verharding: Bewoners van de Groen van Prinstererstraat hebben al 200m2 verharding omgezet naar groen, dat ze zelf onderhouden.

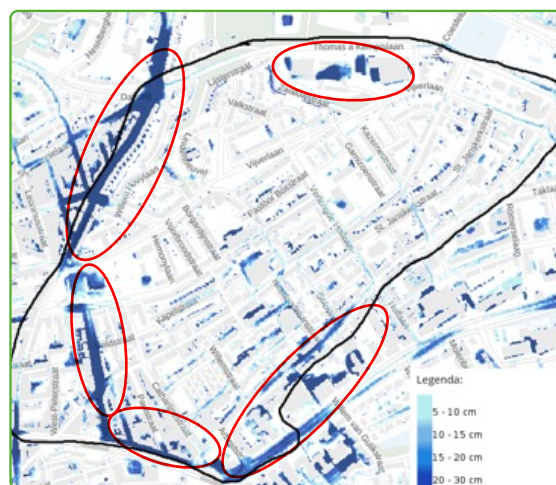

Verstening per buurt in 2020, gebaseerd op CBS-indeling (Klimaat-effectatlas)

Het gevolg van de hoge versteningsgraad in Klarendal-Zuid is dat met name in dat deel van de wijk veel hittestress is. Ook is er op verschillende plekken in de wijk sprake van wateroverlast:

Stedelijk hitte-eiland effect (Atlas Leefomgeving)

Water op straat na een extreme bui (Atlas Leefomgeving)

Het openbaar groen dát er is, bestaat voornamelijk uit een standaard, eenzijdig assortiment waarbij de plantkeuze voor een groot deel gebaseerd wordt op functionaliteit en kosten en niet op het beleevingsaspect. Hierdoor kan het groen geen tegenwicht bieden aan het stenige karakter van de wijk.

Het gebrek aan variatie kan ook leiden tot ziektes en plagen. Zo is er op enkele plekken in de wijk - zoals langs de Thomas a Kempislaan en in de Rappardstraat - overlast van de eikenprocessierups (zie ook Bijlage A).

Overlast eikenprocessierups in 2021: zie ook deze [online kaart](#).

'Onze straat is zeer stenig. Ik zou heel graag meer groen in onze straat zien.'

'Het zou heel mooi zijn als het gehele straatbeeld wat groener zou zijn, en als er wat meer plekjes zouden zijn met bijvoorbeeld een bankje en wat groen.'

'Zorg dat er meer groen is met meer schaduwplekken bij heet weer.'

- Wensen van bewoners

94% van de respondenten heeft aangegeven dat ze het leuk vinden om egels, vogels, bijen en vlinders te zien in hun straat.

91% van de respondenten wil meer egels, vogels, bijen en vlinders in de straat zien dan dat nu het geval is.

- Uitslagen enquête

Kwetsbare buurten in Klarendal voor klimaatrisico's

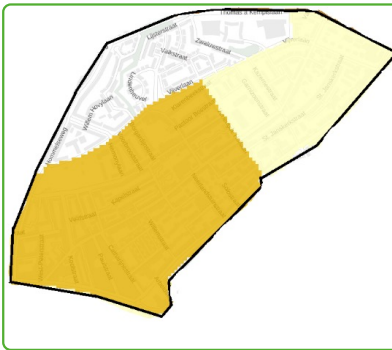
Klarendal-Zuid en - in iets mindere mate - St. Janskerkstraat e.o. zijn de buurten waar de grootste maatschappelijke winst voor klimaatadaptatiemaatregelen is te behalen. Dit zijn maatregelen in de leefomgeving die zorgen dat de impact van klimaatverandering afneemt. Dat laat de 'kwetsbare buurtenkaart' (2021) zien, die drie zaken met elkaar combineert:

- klimaatrisico's: de gevoeligheid van de buurt voor hittestress en wateroverlast (kaart links);
- kwetsbare ouderen: de aanwezigheid van ouderen die eenzaam/minder mobiel zijn (midden);
- leefbaarheid: op de rechterkaart is te zien waar de leefbaarheid nu laag scoort, maar waar klimaatadaptatiemaatregelen kunnen helpen om de leefbaarheid te verbeteren.

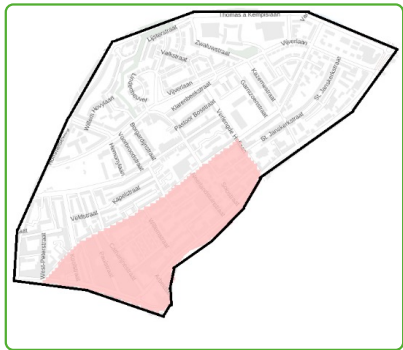
Klimaatrisico's (2021)

Kwetsbare ouderen (2021)

Leefbaarheid (2018)

Hoe donkerder de kleur, hoe groter de klimaatrisico's / hoe meer kwetsbare ouderen / hoe lager de leefbaarheid. Bron: Atlas Leefomgeving.

De combinatie van deze drie kaarten leidt tot onderstaande 'kwetsbare buurtenkaart'. Hoe groener een buurt is, hoe hoger het klimaatrisico; in deze kwetsbare buurten is de winst van klimaatadaptatie-maatregelen het hoogst.

Kwetsbare buurten voor klimaatrisico's. Bron: Atlas Leefomgeving

Versteende tuinen

Niet alleen een groot deel van de openbare ruimte, ook meer dan de helft van het tuinoppervlakte in Klarendal is versteend (57%, Cobra Groeninzicht, 2020). Dit percentage is hoger dan het Arnhemse gemiddelde (45%), maar lager dan in bijvoorbeeld Malburgen, het Arnhemse Broek en het Centrum.

In Klarendal-Zuid zijn tuinen het meest versteend (73% van het totale tuinoppervlakte is grijs), gevolgd door Klarendal-Noord (57%), St. Janskerkstraat e.o. (52%) en tot slot Onder de Linden (47%).

De redenen voor het verharden van de tuin variëren. De meest opvallende reden die Klarendallers die meededen aan de enquête gaven, was dat de tuin al versteend was toen ze in de woning trokken (43%). Sommige Klarendallers vinden het prettig om een tuin te hebben als terras (14%), hebben de ruimte nodig voor een vervoersmiddel (5%), hebben geen tijd om de tuin aan te leggen en te onderhouden (10%) of vinden de kosten van een groene tuin te hoog (10%). Een andere veelgenoemde reden was dat de tuin te klein is voor groen.

'Ik heb een kleine tuin van 35m2, met schuur, terras, pad en plek containers. Blijft weinig over voor groen (15m2)' - bewoner

'Kleine tuin, de verharding maakt lopen, zitten en klussen mogelijk.' - bewoner

Aangename, koele openbare ruimte

Een ruime meerderheid (63%) van de respondenten gaf aan dat het in de woning te warm wordt tijdens een hittegolf. Veel van hen zoeken in dat geval verkoeling in de eigen tuin (18%). Maar er zijn ook veel Klarendallers in bovenwoningen die het moeten doen met een balkon of helemaal geen buitenruimte. Juist deze groep heeft er extra veel belang bij om in de openbare ruimte van de natuur te kunnen genieten of verkoeling te zoeken. Klarendallers (met of zonder tuin) gaan vaak naar park Klarenbeek of park Sonsbeek voor verkoeling (28%). Een ander klein deel (18%) blijft gewoon thuis en zoekt geen verkoeling buiten huis. Openbare plekken in de eigen buurt om verkoeling te zoeken worden nauwelijks genoemd. Maar liefst 30% van de geënquêteerden geeft aan dat die koele plekken er in hun nabije omgeving niet zijn. Juist die koele plekken in de buurt zijn belangrijk, want niet voor iedere bewoner zijn de grotere parken om de hoek.

Een koele plek in Klarendal

3.2 Sociaal

In de loop van de jaren zijn er in Klarendal veel initiatieven ontstaan met een relatie tot groen. Deze initiatieven zijn van verschillende grootte. Zo zijn er jaarlijkse evenementen, maar ook organisaties die zich dagelijks hard maken voor een groener Klarendal. Samen zorgen ze voor de benodigde 'groene energie' in de wijk.

De Wasplaats / Het WijkWerkPalet

De Wasplaats is 'de huiskamer' van Klarendal: een fysieke uitvalsbasis voor verschillende sociale projecten, gevestigd op de Klarendalseweg 439. De Wasplaats valt onder het WijkWerkPalet. Dit is een sociale onderneming voor en door bewoners die mede mogelijk gemaakt wordt door Stichting Rijnstad, Volkshuisvesting Arnhem en gemeente Arnhem. De verbinding tussen vrijwilligers, ondernemers en buurtbewoners is hierin de rode draad.

De WoonOmgevingsPloeg Klarendal (WOP)

De WOP is verantwoordelijk voor het schoon, heel en netjes houden van de 55 achterpaden van Volkshuisvesting Arnhem. Zoals door het doen van klein groenonderhoud en herstelwerkzaamheden. Ze betrekken daarbij zoveel mogelijk bewoners uit de wijk zelf. Daarnaast organiseren ze opruimacties en groenprojecten in overleg én in samenwerking met bewoners. Zo zijn de WOP en de Wasplaats in 2021 een actie gestart om zoveel mogelijk Klarendallers te betrekken om een geveltuintje aan te leggen bij de woning.

Werkgroep Schoon Klarendal

Sinds 2018 hebben een aantal bewoners en ondernemers hun krachten gebundeld om de aandacht te vestigen op een schone wijk. De werkgroep heeft als doel om inzichtelijk te maken wat er allemaal al is en kan om de wijk netjes te houden. Zij verstrekken daar informatie over en enthousiasmeren bewoners om creatief en zorgvuldig met afval om te gaan. Ook moedigen ze bewoners aan om zelf met initiatieven te komen voor een schonere, mooiere wijk.

*Geveltuintjes aan Sonsbeeksingel
© Marleen Michels*

De Poepgroep

De Poepgroep werkt samen met Schoon Klarendal. De Poepgroep heeft ludieke acties en hondenpoepzakjesdispensers die ze zelf aanvullen. Dit werkt heel goed omdat het vanuit de bewoners zelf komt.

De Poepgroep in actie

KinderWijkTeam Onder de Linde

Het KinderWijkTeam is een educatief project rondom de thema's natuur, milieu en zwerfafval voor kinderen van 7 t/m 12 jaar. De kinderen komen wekelijks bij elkaar om samen de handen uit de mouwen te steken voor een schone leefomgeving. Gewapend met knijpers en vuilniszakken trekken ze de wijk in om zwerfvuil op te ruimen.

Eetbaar groen - Buurtmoestuin Kazernetuin MFC Klarendal

Deze buurttuin wordt onderhouden door Klarendallers. Een van hun doelen is de biodiversiteit te vergroten, door middel van veel verschillende soorten insectenvriendelijke bloemen. Een ander deel van de strategie is om sommige gebieden aan de natuur zelf over te laten en wild te laten worden. Al het plantenafval en onkruid gaat naar kleine composthopen binnen de stenen cirkels.

Ook op enkele andere plekken in Klarendal groeien bewoners eetbaar groen, zoals kruiden, in de openbare ruimte. De basisscholen in Klarendal, Ibn-i Sina en Kunstrijk, zijn (nog) niet actief rond eetbaar groen.

De Kazernetuin © Marleen Michels

Plantjesmarkt

In Klarendal is het traditie om de zaterdag voor Moederdag een plantjesmarkt te organiseren. Deze markt vindt plaats bij de Klarendalse Molen.

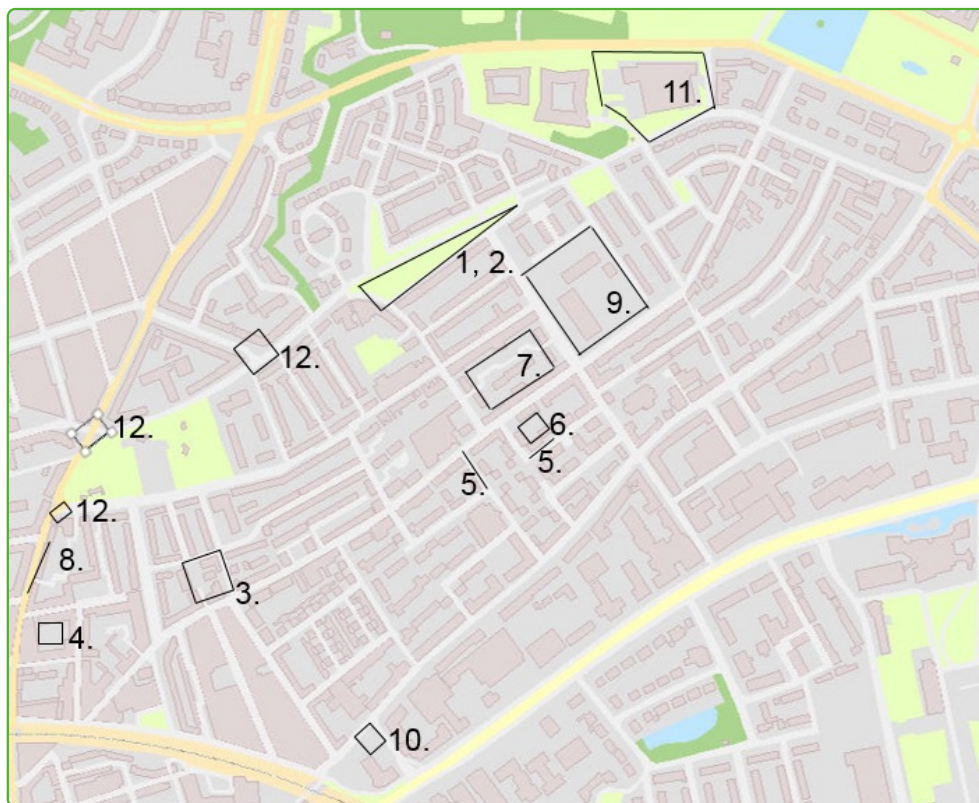
Wil jij je samen met andere wijkbewoners inzetten voor een groene, schone wijk? Doe eens mee met een opschoonactie van Schoon Klarendal of help de Poepgroep met positieve acties voor minder hondenpoep in de wijk. Deze werkgroepen zijn te bereiken via respectievelijk schoonklarendal@outlook.com en klarendalsepoepgroep@gmail.com. Of kom moestuinieren bij de Kazernetuin!

4. Actieplan 2021-2022

De gemeente en bewoners zijn samen tot de volgende prioriteitenlijst gekomen om in 2021-2022 te gaan uitvoeren:

1. Met bewoners 1 of meerdere locaties selecteren om [minder te gaan maaien](#);
2. [Extra heesters planten bij talud Klarenbeekstraat/Vijverlaan](#);
3. [Groene pareltjes](#) creëren in de wijk, zoals bij Molen de Kroon
4. [Vergroening Peterplein](#) aan de Landbouwstraat met bewoners, inclusief extra bomen;
5. Vergroenen van 2 autovrije straten ([Teding- en Sumatrastraat](#)) in Klarendal-Zuid met bewoners;
6. Ondersteunen van de ontwikkeling van een [eetbaar buurttuintje Neerlandstuin-/Sumatra-/ Solostraat/ Klarendalseweg](#)
7. Ondersteunen van [eetbaar initiatief Vinkenstraat](#);
8. Ondersteunen van de bewonersinitiatieven waar een AANjager bij betrokken is, zoals het [project 'Van Stenen Naar Stokroos'](#);
9. Aanpak [Kazerneplein](#), inclusief extra bomen;
10. [Plantvak aanbrengen station Velperpoort](#);
11. [Biodiverser maken terrein School 't Venster](#);
12. Het Groot Onderhoud aan de [Hommelseweg](#), Onder de Linden en [J.P. Heijestraat](#) aanpakken om vergroeningswensen uit te voeren.
13. Ondersteunen van [de Poepgroep](#);
14. [De biodiversiteit in de wijk monitoren](#) en op basis van het advies verbeteringen aanbrengen.

Hierna hopen we met bewoners aan de slag te gaan met de overige versteende speeltuintjes en autovrije straten/steegjes.

Acties op de kaart

5. Alle groene wensen in de wijk

Niet alle wensen kunnen tegelijk gerealiseerd worden. In dit hoofdstuk staan alle wensen weergegeven die door bewoners zijn genoemd: dus zowel de wensen die al zijn omgezet in een concrete actie (Hoofdstuk 4) als wensen waarbij dat (nog) niet is gebeurd. Bij onderstaande wensen én aanvullende wensen die op een later moment nog binnenkomen wordt er in de prioritering voorrang gegeven aan, in willekeurige volgorde:

- 1) buurten met de meeste verharding / het minste groen / hittestress / wateroverlast (zie Hoofdstuk 3.1);
- 2) locaties waar nu nog geen schaduwrijke plekken binnen 300 meter van (boven)woningen zijn;
- 3) locaties met overlappende functies (bijvoorbeeld tussen klimaatadaptatie, biodiversiteit en spelen & ontmoeten, denk aan speeltuinen);
- 4) drukke loop/fietsroutes naar belangrijke voorzieningen in de wijk (zie kaart Hoofdstuk 2);
- 5) wensen met veel samenwerking en energie vanuit de wijk (bijvoorbeeld als Klarendallers gezamenlijk iets willen organiseren of zelf het onderhoud van een plek op zich willen nemen).

Op basis hiervan zijn de wensen hieronder **groen gearceerd (zeer urgent)**, **blauw (urgent)**, of **grijs (lage urgentie)**. De acties zijn geordend aan de hand van de thema's uit de Groenvisie: de herkenbare, natuurvriendelijke, groene gezonde, duurzaam beheerde en samenwerkende stad.

5.1 De herkenbare wijk

Het groen vormt het karakter van de wijk.

Groene pareltjes (wijkbreed)

Waar de wijk behoefte aan heeft zijn 'groene pareltjes': enkele mooie, goed onderhouden stukjes groen. Plekken waar Klarendallers trots op kunnen zijn en waar ze graag zitten als het warm weer is. Dit is tussen de regels door te lezen uit de vele reacties van de bewoners op de enquête over meer bloemen, kleur etc. Die plekken zijn er nu heel weinig in Klarendal.

Initiatiefnemer: gemeente en/of bewoners

Wanneer: in 2021-2022 gaat de gemeente met bewoners het groen rond Molen de Kroon verbeteren. Realisatie van groene pareltjes gebeurt ook via het vergroenen van versteende speeltuinen en autovrije straten (zie verderop onder 'Groene gezonde wijk'). En het is goed te koppelen aan de 'gezichtsbepalende punten' zoals bewoners die weergegeven hebben op de kaart in Hoofdstuk 2.

Budget beschikbaar? Deels (De gemeente heeft budget voor het opknappen van sleetse plekken).

Geveltuinenacties (wijkbreed)

Om zelf voor meer mooie stukjes groen te zorgen, leggen steeds meer Klarendallers een geveltuintje aan. Geïnspireerd door de in 2020 aangelegde geveltuintjes aan de Sonsbeeksingel vonden er in de lente en zomer van 2021 meerdere geveltuinenacties plaats verspreid over de wijk. Deze acties worden georganiseerd door ondernemers, bewoners en lokale organisaties. Hierbij wordt ook aandacht gegeven aan verticaal groen (klimplanten). De Wasplaats en WoonOmgevingsPloeg gaan ook de scholen bij het project betrekken. De leerlingen kunnen de plantjes op school opkweken en daarna helpen aanleggen. En zo ook hun ouders enthousiast maken om rond de woning te vergroenen.

Afgesproken is dat wijkonderhoud bij deze acties zo nodig ondersteuning biedt, bijvoorbeeld door een aantal langere geveltuinen aan te laten leggen door de gemeentelijke stratenmakers en door te helpen met afvoer van stenen en zand.

Initiatiefnemer: Wasplaats, Woonomgevingsploeg Klarendal

Met: bewoners, ondernemers(vereniging) DOCKS, Platform Arnhem Klimaatbestendig, gemeente

Wanneer: lente & zomer 2021 en verder

Budget beschikbaar? Ja (AANjaagfonds, subsidie Klimaatadaptatie, wijkbudget).

Ook een geveltuintje voor je huis aanleggen en kun je wel wat hulp gebruiken? Meld je aan bij de Wasplaats op de Klarendalseweg 439.

Wilgentenenhekjes aanleggen (wijkbreed)

Naast geveltuintjes komen er uit de hele wijk ook wensen voor wilgentenenhekjes om de boomspiegels heen om honden- en kattenpoep tegen te gaan en het groen in de wijk op te fleuren. Deze wilgentenenhekjes zijn niet alleen mooi maar ook functioneel: ze beschermen de boom en de onderbegroeiing gedurende enkele jaren tegen poep en auto's.

Wilgentenenhekjes worden niet aangelegd door de gemeente, maar door sociale wijkondernemingen of bewoners die zichzelf organiseren. In het Spijkerkwartier en het Arnhemse Broek wordt dit georganiseerd vanuit respectievelijk het BuurtGroenBedrijf en 't Broek Omhoog. Zij regelen de inkoop, het beheer en onderhoud en organiseren straat-actiedagen om de wilgentenenhekjes met omwonenden aan te leggen. Deze opzet is in Klarendal ook mogelijk. De vraag is wel of wilgentenenhekjes in deze buurt robuust/ duurzaam genoeg zijn. Daarom is het zinvol om eerst een proef te doen ergens in de wijk.

Initiatiefnemer: sociale wijkonderneming of een groep samenwerkende bewoners

Met: bewonersondersteuner, Team Leefomgeving (TLO), BuurtGroenBedrijf (het BuurtGroenbedrijf draagt in opdracht graag hun kennis, ervaring en netwerk over aan desbetreffende sociale wijkonderneming / groep bewoners)

Wanneer: onbekend, het is aan bewoners zelf om hiertoe het initiatief te nemen

Kosten: ongeveer 25 euro per strekkende meter (dat is inclusief een stukje begeleiding vanuit het BuurtGroenBedrijf)

Budget beschikbaar? Nog niet. Middelen kunnen worden aangevraagd bij bijvoorbeeld het Bewonersoverleg (wijkbudget), Burendag, NLDoet of via de Burgerkracht subsidie.

5.2 De natuurvriendelijke wijk

De natuurvriendelijke wijk gaat over versterken van de wijk als leefgebied voor planten en dieren.

Insectenvriendelijke beplanting inzetten bij wijkinitiatieven (wijkbreed)

De Wasplaats en Woonomgevingsploeg Klarendal krijgen advies van Stichting Arnhem Zoemt over welke soorten insectenvriendelijke planten geschikt zijn voor vergroeningsacties in Klarendal. Ook groene bewonersinitiatieven kunnen aan Arnhem Zoemt advies en ondersteuning vragen en ontvangen soms ook gratis plantjes.

Initiatiefnemer: Wasplaats, Woonomgevingsploeg, groene bewonersinitiatieven

Met: Stichting Arnhem Zoemt

Wanneer: doorlopend

Budget beschikbaar? nvt

*Vergroening van de wijk tijdens geveltuinenacties
© Vivienne van Sante*

Klarendal: Living Lab voor de biodiversiteit (wijkbreed)

Een deel van Klarendal is geselecteerd als Living Lab. Een ecologisch adviesbureau monitort welke diersoorten aanwezig zijn en adviseert hoe het leefgebied nog geschikter gemaakt kan worden. Gemeente en bewoners kunnen met dit advies aan de slag. O.a. mussen, (gier)zwaluwen, vleermuizen, egel, steenmarter en vos worden hierin meegenomen.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: ecologisch adviesbureau, IPC De Groene Ruimte, bewoners

Wanneer: eerste monitoringsronde en aanbevelingen in 2021

Budget beschikbaar? Ja (Groenfonds)

School 't Venster biodivers (buurt: Onder de Linden)

VMBO 't Venster gaat samen met de gemeente, omwonenden en het Natuurcentrum onderzoeken of er extra bomen bijgeplant kunnen worden op het talud en of het terrein biodiverser kan worden gemaakt door middel van minder maaien, het laten liggen van dood hout en de aanleg van eetbaar groen dat door leerlingen in combinatie met buurtbewoners kan worden onderhouden.

Initiatiefnemer: school 't Venster

Met: gemeente, omwonenden, Natuurcentrum

Wanneer: doorlopend

Budget beschikbaar? Ja (Bomenfonds, subsidie Eetbare Stad, subsidie Groene Schoolpleinen provincie, eigen middelen school).

*Uitzicht van bewoners Vijverlaan op de school:
bewoners wensen een groener uitzicht.
Extra bomen helpen ook tegen de schitteringen
van de op de school gelegen zonnepanelen.*

Initiatiefnemers eetbaar groen ondersteunen bij Vinkenstraat (buurt: Klarendal-Noord)

Achter de Klarendalseweg lopen wat paadjes waar sommige bewoners stukjes openbaar groen hebben omgetoverd tot moestuintjes. Zo ook rond de Vinkenstraat. Een groep initiatiefnemers wil, in samenspraak met omwonenden, deze verschillende initiatieven graag samenbrengen in een gezamenlijke buurttuin en de producten beschikbaar stellen aan de buurt.

Initiatiefnemer: bewoners

Met: gemeente, bewonersondersteuner

Wanneer: 2021-2022

Budget beschikbaar? Ja (subsidie Eetbare Stad)

5.3 De duurzaam

De gemeente verwijdert overtollige verharding, verbetert de groeiplaatsen van bomen en stemt met bewoners het maaibeheer af.

Bestaande boomspiegels vergroten (wijkbreed)

Als er rond bestaande boomspiegels tegels loszitten, vervangt wijkonderhoud deze waar mogelijk voor groen zodat er een grotere boomspiegel ontstaat. Dit vrolijkt het straatbeeld op en de extra ruimte houdt de boom gezonder. Via het Bomenfonds is er de mogelijkheid om dit ook te doen bij boomspiegels waar de bestrating nog goed functioneert, mits dit de levensduur van deze bomen vergroot.

Initiatiefnemer: gemeente (wijkonderhoud)

Met: bewoners (bewoners kunnen een boomspiegel adopteren via www.arnhem.nl/groenebuurt)

Wanneer: doorlopend

Budget beschikbaar? Ja

Hogere ecologische waarde van talud Klarenbeekstraat e.o. (buurt: Klarendal-Noord)

De randen van het veld bovenaan het Noordpad kunnen minder gemaaid worden.

Op het schuine groene talud van de Klarenbeeksestraat meer struikgewassen aanplanten voor middelhoge begroeiing.

Het maaien van het groen in het talud verminderen naar 2 keer per jaar. Omdat nu 'het leven' en de plantendiversiteit uit het veld wordt gemaaid.

Meer diversiteit en minder maaien! Grasvelden bloemenweides laten worden.

Op dit open veld is aan de randen ruimte om extra bomen te planten. Meer groen, meer struiken.

Veel Klarendallers hebben laten weten niet alleen meer groen, maar ook meer divers groen te willen. Zoals door minder te maaien. De meeste aanvragen zijn binnengekomen over het talud aan de Klarenbeekstraat en de omgeving van dit talud. Dit hele gebied wordt in de huidige situatie 16x gemaaid (lichtgroen op de rechterkaart; donkergroen is 1-3x per jaar). Samen met bewoners is in september 2021 gekeken welk stuk we als pilot per 2022 minder gaan maaien. Als dit door de buurt positief wordt ontvangen kan het verder uitgebreid worden. Daarnaast kijkt de gemeente of het talud via het toevoegen van een zoom-mantelvegetatie ecologisch nog verder in waarde kan stijgen (goede geleidelijke overgangen van gras naar de bestaande bomen maken).

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners

Wanneer: 2021-2022

Budget beschikbaar? Ja

Ben jij benieuwd waar in de wijk er intensief (16x per jaar) en waar er extensief gemaaid wordt (1-3x per jaar)? Dit is online in te zien op de [Groenkaart](#).

5.4 De groene gezonde wijk

De groene gezonde wijk gaat over leefbaarheid, klimaat en gezondheid. Zo wil de gemeente dat alle Klarendallers dichtbij hun woning een schaduwrijke plek hebben. Pleinen, tuinen, ruimtes bij zorginstellingen e.d. zijn waar mogelijk groen.

De wensen van Klarendallers op dit gebied gaan vooral over het aanpakken van hondenpoep en het verbeteren van plekken waar pleintjes, speeltuintjes, brede stoepen en autoluwe straten geen groen bevatten. Op enkele plekken in de wijk is genoeg ondergrondse ruimte om bomen aan te planten in plaats van de huidige verharding. Daar waar die ruimte er niet is, kan vaak op een andere manier vergroend worden: bijvoorbeeld door lage struiken aan te leggen of de huidige boomspiegels te vergroten.

5.4.1 Overlast hondenpoep verminderen

Overall in Arnhem, en dus ook in Klarendal, hebben hondeneigenaren een opruimplicht. Helaas houdt niet iedereen zich hieraan, waardoor veel Klarendallers hondenpoepproblematiek ervaren in het groen. Zo leidt hondenpoep in de zomer op bepaalde plaatsen tot veel stank, zoals op de Akkerstraat (onder de bomen), Agnietenstraat (onder bomen middenberm) en het parkje tussen Onder de Linden en de Agnietenstraat. Daardoor kunnen bewoners niet van het groen genieten. De plekken zijn geen prettige plaatsen om te verblijven bij heet weer en dragen dus niet bij aan een groene gezonde wijk. De acties benoemd in de rest van dit hoofdstuk kunnen dan ook alleen worden aangepakt als de hondenpoep óók aangepakt wordt.

De hondenpoepgroep ondersteunen (wijkbreed)

Gelukkig is er een poepgroep actief in de wijk. Met de Poepgroep is afgesproken dat als er ergens in de wijk nieuw groen bijkomt, de Poepgroep hierover wordt geïnformeerd zodat zij hier met hun acties direct op kunnen aanhaken.

Initiatiefnemer: Poepgroep Klarendal

Met: gemeente

Wanneer: doorlopend

Budget beschikbaar? Ja (gemeente stelt kleine vergoeding beschikbaar)

5.4.2 Onnodig brede (hoeken van) stoepen vergroenen

Alle overbodige verharding in de wijk staat aangegeven op een interne 'overbodige verhardingskaart' van de gemeente. Hieronder volgen enkele locaties die tijdens het participatieproces specifiek door bewoners zijn genoemd. De prioritering volgt uit het stappenplan aan het begin van dit hoofdstuk of de wensen worden meegenomen bij groot onderhoud.

Vergroenen Rosendaalsestraat (Klarendal-Zuid, St. Janskerkstraat e.o.)

'Veel meer groen, ook aan de randen van Klarendal, zoals de Rosendaalsestraat.' - bewoner

'Het plein aan de noordzijde van station Velperpoort is recent vernieuwd, en helaas bijna volledig dichtgelegd met bestrating. Zou een deel hiervan niet kunnen worden vervangen door beplanting?' - bewoner

Deze belangrijke wandel- en fietsroute is boomloos vanaf Velperpoort tot Leeuwensteinplein. Doordat de ondergrond over de gehele straat vol ligt met kabels en leidingen is het toevoegen van bomen geen optie. Het alternatief is om op de brede stoepen enkele plantenvakken te plaatsen (deze genieten ten opzichte van boombakken vanuit het oogpunt van duurzaamheid een sterke voorkeur). De gemeente gaat op het plein ten noordzijde van Station Velperpoort in 2021 zo'n plantvak terugbrengen. Echter, er is in deze straat, net zoals in de rest van de wijk, een hoge parkeerdruk. De brede stoepen worden dan ook veel gebruikt als parkeerplek waardoor omvormen tot groen tot veel weerstand zal leiden.

De grootste voordelen kunnen dan ook behaald worden door bewoners zelf: door geveltuintjes aan te leggen en te onderhouden aan de zijde zonder voortuinen (daar waar de stoep breed genoeg is) en door voortuinen te vergroenen aan de andere zijde. Sommige bewoners zetten zich hier zelf ook voor in. Zo hebben bewoners de plantenbakken langs het appartementencomplex Roosdael ingericht met kleurige en bloeiende planten. De trend in de afgelopen jaren echter helaas omgekeerd: steeds meer voortuinen raken versteend.

Initiatiefnemer: eigenaren en huurders van de woningen zoals bewoners, corporaties, vastgoedontwikkelaars (geveltuintjes, groene voortuinen); gemeente (plantvakken)

Wanneer: initiatief ligt bij bewoners

Budget beschikbaar? Ja (subsidie Klimaatadaptatie)

Precies dezelfde locatie aan de Rosendaalsestraat in 2017 (boven) vs 2021: al het groen is weg.

Kruising J.P.Heijestraat / Onder de Linden / Hemonylaan vergroenen inclusief boom (Onder de Linden)

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners (nagenoeg alle bewoners aan de J.P. Heijestraat hebben aangegeven te willen vergroenen)

Wanneer: vanaf 2023 (wordt meegenomen bij het groot onderhoud aan de J.P. Heijestraat)

Budget beschikbaar? Ja (groot onderhoud, Bomenfonds)

Tekeningen aangeleverd door omwonenden.

Kruispunten Hommelseweg met Onder de Linden en Agnietenstraat (Klarendal-Noord)

'Bij de afvalbakken liggen veel tegels en oogt het grijs. Bovendien liggen er vaak afvalzakken naast de bakken. Hier een groen perkje maken met een groen hegje maakt het punt een stuk netter en leefbaarder.' - bewoner

Dit zijn gezichtsbepalende punten van de wijk, gelegen langs een drukke verkeersroute (zie Hoofdstuk 2). Op één zijde van het kruispunt met Onder de Linden is al een prachtige border aangelegd, die onderhouden wordt door bewoners. Zij zouden ook graag de nog te maken plantenborders op de andere hoeken van het kruispunt onderhouden.

De gemeente kan ook op beide kruispunten de boomspiegels bij de afvalcontainers vergroten.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners

Wanneer: vanaf 2023 (wordt meegenomen bij groot onderhoud Hommelseweg)

Budget beschikbaar? Ja (groot onderhoud)

Kruispunt Hommelseweg / Onder de Linden: bewoners onderhouden de plantenborder links.

Kruispunt Hommelseweg / Agnietenstraat: boom bij de blauwe deur staat in een hele kleine boomspiegel.

Vergroenen rode-dakenhuisjes aan de Hommelseweg (Klarendal-Noord)

Meerdere huurders, verenigd in het project 'Van Stenen naar Stokroos', zijn met ondersteuning van een AANjager in gesprek met Volkshuisvesting en gemeente om de (deels verhoogde) verhardingen voor hun huizen (172 t/m 206) te vervangen door geveltuinjes met gevelgroen. Ook onderzoeken ze de mogelijkheid tot afkoppelen van water en het vergroenen van stukjes openbare ruimte met bomen en/of plantsoentjes. Ook bewoners aan de overkant van de straat worden meegenomen in de plannen en raken enthousiast.

Initiatiefnemer: bewoners

Met: AANjager, Volkshuisvesting, gemeente

Wanneer: 2021 - 2023

Budget beschikbaar? Deels (subsidie Klimaatadaptatie, bijdrage Volkshuisvesting).

5.4.3 Versteende speeltuinen en pleinen vergroenen

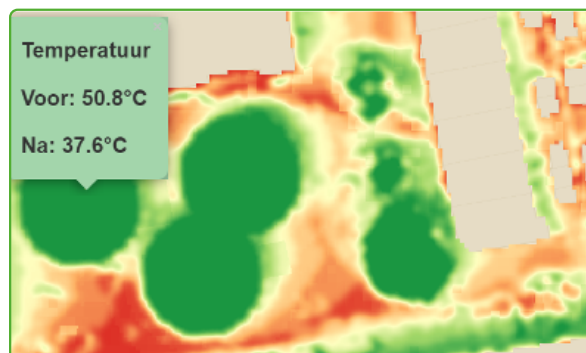
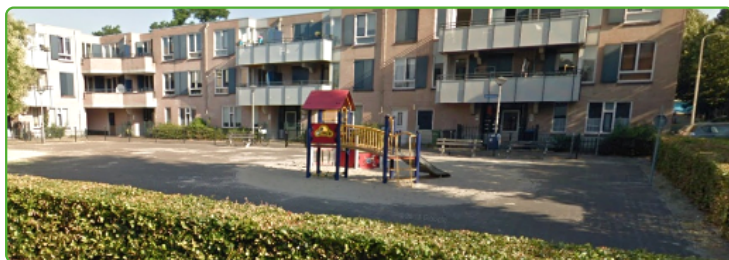
Speeltuinen en pleinen zijn er om te spelen en te ontmoeten en zijn daarom bij uitstek geschikt om te dienen als verkoelende plekken en als 'groene pareltjes' in de wijk. Voor alle speeltuinen en pleinen die de wijk rijk is, is het daarom belangrijk dat er genoeg bomen aanwezig zijn, liefst gecombineerd met bankjes. Er zijn niet voldoende middelen om alle speeltuinen en pleinen tegelijk aan te pakken. De gemeente gaat er in principe mee aan de slag in de volgorde waarin ze hieronder aan bod komen. Wel stimuleren we bewoners om via het AANjaagfonds zelf alvast een plan te maken en draagvlak te zoeken in de buurt. Als er al een door de omwonenden gedragen plan ligt, dan wordt het voor de gemeente gemakkelijker om de vergroeningswens op korte termijn te realiseren.

Peterplein (speeltuin Landbouwstraat) vergroenen, incl. bomen (Klarendal-Noord)

'De speeltuin is een nagenoeg volledig betegeld plein. Het zou veel leuker zijn, en minder hittegevoelig, wanneer een groot deel van deze stenen vervangen zouden worden door gras en/of beplanting.' - bewoner

'Het speelplein kindvriendelijker en klimaatbestendiger maken. Zoals het nu is ingericht is het een oven in de zomer wanneer de temperaturen oplopen en ook aan de akoestiek valt veel te verbeteren. In de zandbak ligt vaak zwerfafval waaronder ook glas en de katten gebruiken het als kattentoilet. Verder worden de bankjes vooral door bezoekers van de coffeeshop gebruikt als hang- en gebruikplek waardoor wietzakjes verstrooid over het plein liggen plus de verpakkingen van alles wat daarnaast genuttigd wordt. Meer groen en een kind- en mensvriendelijkere inrichting van het plein zou zeer welkom zijn, zodat het een fijne plek wordt voor de buurt om te verblijven en elkaar te ontmoeten.' - bewoonster

Er speelt hier zowel hittestress als wateroverlast. Er is genoeg ondergrondse ruimte voor extra bomen. Is in 2015 ook al benoemd tijdens de wijkshouw wateroverlast: door de speeltuin deels te verlagen, bijvoorbeeld 0,3m, kan afstromend hemelwater hier geborgen worden, waarna het vertraagd kan worden afgevoerd. De piekafvoer in het rioolstelsel wordt zo afgevlakt.

Links de situatie nu: de speeltuin is zichtbaar als een groot rood vierkant op de kaart. Op hete, windstille dagen kan de temperatuur op de speeltuin stijgen naar boven de 50 graden. Rechts de situatie als de verharding wordt vervangen voor gras en er 3 grote bomen worden geplant: de gevoelstemperatuur wordt hiermee flink verlaagd.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners, Volkshuisvesting

Wanneer: 2021 (participatie, ontwerp) - 2022 (uitvoering)

Budget beschikbaar? Ja

Vergroening binnenplein Klarendalseweg/ Solo-/ Sumatra-/ Neerlandtuintstraat (Klarendal-Zuid)

'Dit is waar de achtertuinen van omliggende huizen uitkomen. Daar is natuurlijk ruimte nodig voor beweging/containers/tijdelijke stalling, maar los daarvan is er (mijn inziens) veel te veel bestrating. Hetzelfde geldt voor het hofje ten zuidoosten van dit punt (zelfde opzet) en het loopgedeelte van de Sumatrastraat ertussen. Als het regent staat dit snel blank en ik merk in de zomer dat de hitte hier heel lang blijft hangen 's avonds.' - bewoonster

De twee blokken huizen langs de Klarendalseweg tussen de zijstraten Tedingstraat en Neerlandtuintstraat en Neerlandtuintstraat en Solostraat hebben eenzelfde soort ruim opgezet en verhard binnenplein. In het tweede blok zijn enkele bewoners actief om dit plein te vergroenen en om te toveren tot eetbare buurttuin. Ze inventariseren ook of afkoppelen mogelijk is.

Initiatiefnemer: bewoners

Met: AANjager (helpt bewoners bij het maken van een plan en het creëren van draagvlak), Volkshuisvesting, gemeente.

Wanneer: 2021 - 2022

Budget beschikbaar? Ja (subsidie Klimaatadaptatie)

Kazerneplein vergroenen, incl. bomen (St. Janskerkstraat e.o.)

Dit school/wijkplein heeft vooral een functie voor spelen en sport. En Buurttuin MFC Klarendal is hier gevestigd. Bewoners hebben de volgende wensen:

- een mooi wandelpad helemaal om het Kazerneplein heen, met struiken en bloemen langs het hek. Zoals daar waar nu alleen nog gras is tussen de lindebomen. Met bijvoorbeeld een ontdek-speelbosje om kinderen een positieve groenervaring mee te geven, een schommel en misschien nog andere natuurlijke speeltoestellen. Voor meer ruimte voor biodiversiteit en groenbeleving.
- aanplanten groen kan zorgen voor minder geluidsoverlast.
- het grasveld is nu niet bespeelbaar (voetbal, korfbal, ...) door grind en hobbels.
- bomen aanplanten in de verharding voor verkoeling (er staan nu alleen bomen om het plein heen maar juist het grote plein zelf is een enorme hitteplek).

Initiatiefnemer: school (er ligt al een ontwerp)

Met: Natuurcentrum, gemeente, bewoners

Wanneer: 2022

Budget beschikbaar? Misschien (subsidie-regelingen, gemeente, school)

Speelpleintje aan de St Janskerkstraat bij de kerk omtoveren tot koele verblijfsplek (St. Janskerkstraat e.o.)

Bewoners geven aan dat dit speeltuintje nauwelijks werd gebruikt. Kinderen gaan namelijk liever naar het MFC/ Kazerneplein. Is al deels onverhard en er staan al bomen. De vraag is of dit pleintje een andere functie kan krijgen: hoe maak je hier een mooie en veilige koelteplek van?

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners, Volkshuisvesting

Wanneer: onbekend.

Budget beschikbaar? Nog niet.

Versteend speeltuintje vergroenen

(Onder de Linden)

Meerdere bewoners hebben onafhankelijk van elkaar aangegeven graag te zien dat dit speeltuintje opgefrist en vergroend wordt.

Initiatiefnemer: gemeente

Met: bewoners, Volkshuisvesting

Wanneer: onbekend

Budget beschikbaar? Nog niet.

Talmaplein vergroenen, inclusief bomen

(Onder de Linden)

Het Talmaplein was vroeger een speeltuintje. Het ligt in een groene omgeving maar is behoorlijk versteend.

Er is voldoende ondergrondse ruimte voor extra bomen.

Initiatiefnemer: nog niemand

Met: bewoners, Vivare

Wanneer: onbekend

Budget beschikbaar? Nog niet.

Stoeptegeltuin Klaas Katerlaan omtoveren tot groene plek (Onder de Linden)

'Het zou mooi zijn om de groen helling erachter door te laten lopen en er een groene tuin van te maken. Tevens kan er ruimte gemaakt worden voor enkele fietsnietjes, zodat bewoners en visite de stoep vrij kunnen houden voor degene die hem nodig hebben. Kleine ingreep, groots effect! De boomspiegels nu zijn op het moment kaal, kattenbakplekjes. Door de gehele oppervlakte te voorzien van blijvend groen met struiken kan er in plaats van deze grijze stoeptegelplek een groene plek ontstaan.' - bewoonster

Initiatiefnemer: nog niemand

Met: bewoners

Wanneer: onbekend

Budget beschikbaar? Nog niet.

De overige speeltuinen die nu nogal kaal zijn en in overleg met bewoners nog wel wat meer struiken of bomen kunnen gebruiken zijn:

- Speelplek Kazernestraat: bijvoorbeeld deel van het gras omvormen tot heestervakken.
- Speelplek Willem Hovylaan: bijvoorbeeld enkele grote solitaire heesters planten.
- Speelplek Rappardstraat: bijvoorbeeld deel van de verharding omvormen tot heestervakken.

Dit verhoogt de aantrekkelijkheid voor spelen en omgeving en struiken zorgen ook voor verkoeling, net als bomen. Er zijn hier nog geen specifieke vragen/wensen/initiatieven vanuit bewoners over binnen gekomen.

Enkele bewoners vroegen zich ook af of het speelplaatsje aan de Klarendalseweg bij De Kapel groener en gebruiksvriendelijker kan. Dit plaatsje is echter al redelijk groen (bomen en struiken) en het lijkt door de beperkte ruimte lastig hier nog extra te vergroenen. Mochten omwonenden toch een mooi idee hebben, dan kunnen ze zich met ondersteuning van het AANjaagfonds altijd inzetten om met de buurt een mooi, gedragen plan te maken waar de gemeente dan naar kan kijken (dat geldt voor alle bovenstaande pleinen en speeltuinen ook!).

5.4.4 Versteende autoluwe straten en stegen

Met name in het meest versteende deel van Klarendal (Klarendal-Zuid), waar de hitte en wateroverlast het grootst is, bevinden zich veel straatjes en steegjes die onnodig veel verharding bevatten. Deze straatjes en steegjes zijn niet toegankelijk voor auto's en zouden daarom veel groener kunnen. Alle onderstaande locaties zijn oranje op de hitte-attentiekkaart (prioriteit om verdere opwarming te voorkomen) en putgebied op de wateroverlastkaart. Net als bij de speeltuinen zijn er niet voldoende middelen om alle autovrije straten en steegjes tegelijk aan te pakken. Wel kunnen bewoners via het AANjaagfonds zelf alvast een plan maken en draagvlak zoeken in de buurt.

'Mijn woonomgeving is zo versteend, dat er nauwelijks een vogel te bekennen is.' - bewoner

Autovrije stuk Sumatrastraat vergroenen (Klarendal-Zuid)

'Naar de supermarkt, naar school of gewoon als doorsteek: heel veel mensen lopen dagelijks door dit straatje. Het autoluwe stukje Sumatrastraat tussen de Solo- en Neerlandstuinstraat in. Saai, vies (veel zwerfvuil) en heel heet in de zomer. Het wordt hier zo ontzettend warm, dat we niet eens in onze eigen voortuin kunnen zitten. Dat moet toch echt anders kunnen! Graag maken we er een mooie, groene doorgang van. Een vlindertuin? Of een echte jungle met hangende takken? We kijken graag als naaste burens wat kan (biotechnisch) en bespreken dit met de andere burens.' - bewoonster

Initiatiefnemer: bewoners

Met: AANjager, gemeente

Wanneer: 2021 (bewoners maken ontwerp) - 2022 (uitvoering)

Budget beschikbaar? Ja

Straat is aan beide kanten ontoegankelijk voor auto's.

Tedingstraat vergroenen (Klarendal-Zuid)

Meerdere bewoners willen een groenere Tedingstraat. Deze autovrije steeg aan de Klarendalseweg heeft nu nare grijze muren, veel overbodige verharding en weinig groen. Deze wens hebben bewoners al eerder geuit in 2015 als onderdeel van de wijkshouw wateroverlast. De opbouwwerker, Team Leefomgeving en wijkonderhoud vinden het een goed idee. Dit kan bijvoorbeeld door een deel van de verharding (langs en tussen de bomen) te vervangen voor een getrapte groenpassage. Lengte 100m, breedte 2,5m, diepte variërend tot 0-0,3mm. Zorgt naast vergroening ook voor extra berging voor afstromend hemelwater. Plus enkele 2-3m hoge rekken aan de muur voor klimplanten (in overleg met eigenaar).

Links: inblik in Tedingstraat vanaf Klarendalseweg.

Rechts: vanaf Johannastraat

Initiatiefnemer: bewoners

Met: AANjager, gemeente, Volkshuisvesting

Wanneer: 2021 (bewoners maken ontwerp) - 2022 (uitvoering)

Budget beschikbaar? Ja

3e Nijverheidsstraat vergroenen (Klarendal-Zuid)

'De 3e Nijverheidsstraat is, op enkele bomen na, volledig versteend. Aangezien in deze straat geen auto's kunnen komen maar alleen voetgangers en fietsers, is dit helemaal niet nodig. Het zou leuk zijn als bijvoorbeeld een brede strook van zo'n 2 meter in het midden van de straat opengebrouwen werd en groen gemaakt.' - bewoonster

De 3e Nijverheidsstraat

Initiatiefnemer: nog niemand

Met: bewoners, gemeente, Volkshuisvesting

Wanneer: onbekend

Budget beschikbaar? Nog niet

Er zijn nog veel meer van dit soort autoluwe, volledig versteende delen van straten in de wijk die in de toekomst aangepakt zouden kunnen worden, zoals: Johannastraat, Rappardstraat, Atjehstraat, Neerlandstuistraat en Javastraat. Hier spelen op dit moment nog geen groene bewonersinitiatieven.

5.5 Samenwerkende wijk

Bij sommige initiatieven zijn heel veel verschillende partijen betrokken.

Geveltuinenactie (wijkbreed)

Zie ook 'Herkenbare wijk'.

Tegelophaalservice (wijkbreed)

Op 14 juni 2021 vond in Klarendal voor het eerst een gratis Tegelophaalservice plaats. Deze pilot is inmiddels geëvalueerd en keert in 2022 terug. Hiermee maakt de gemeente het zo makkelijk mogelijk voor Klarendallers om hun tuin te vergroenen.

Initiatiefnemer: Gemeente Arnhem

Met: Platform Arnhem Klimaatbestendig, Prezero (voorheen Suez)

Budget beschikbaar? Ja

Enkele ideeën van bewoners voor de wijk:

'Meer bomen, struiken en wilde bloemen.'

'De plekken aanpakken waar pleintjes en stoepen geen groen bevatten.'

'Alle grote oppervlakten aan bestrating zie ik graag vergroend.'

6. Zelf in actie komen

Het groener maken van de wijk doen we samen. Ben jij een bewoner of ondernemer in Klarendal en wil je zelf in actie komen? Hieronder kun je lezen hoe je dit aanpakt.

Groene initiatieven

Als bewoner kun je zelf een geveltuintje aanleggen, een boomspiegel onderhouden (het stukje grond rondom een boom) of een groter project in de openbare ruimte starten, zoals een buurt(moes)tuin. Je moet je initiatief wel even aanmelden. Op www.arnhem.nl/groenebuurt zie je hoe je dat doet en waar je op moet letten. Je aanmelding komt via de Fixi website terecht bij de stadsdeelmanager wijkonderhoud. De stadsdeelmanager checkt een aantal zaken en geeft op basis daarvan wel of geen toestemming.

Kom je er niet uit? Bewonersondersteuner Karin Veldkamp helpt je verder! Zij zit in de (wijk) netwerken en weet de weg naar eventuele financiële mogelijkheden en verdere ondersteuning om je idee uit te werken en tot uitvoering te komen. Mail haar op k.veldkamp@rijnstad.nl.

Subsidiemogelijkheden

Aanjaagfonds

Als je al wel een idee hebt over iets wat je met je medebuurtbewoners op touw wil zetten om je straat, buurt of wijk klimaatbestendiger te maken, maar dit is nog niet zover uitgewerkt dat je het kunt realiseren, kun je ondersteuning aanvragen vanuit het AANjaagfonds. Zie <https://www.arnhemaan.nl/gereedschap/anjaagfonds/>. In 2021 zijn er al een vijftal projecten in de wijk die vanuit dit fonds ondersteuning ontvangen!

Klimaatadaptatie

Voor initiatieven die bijdragen aan minder hitte- en wateroverlast in de wijk kan afhankelijk van de locatie 30 tot 65% subsidie worden aangevraagd via de [Subsidieregeling Klimaatadaptatie](#). Dit geldt bijvoorbeeld voor het aanleggen van gevelgroen en geveltuinen, de aanschaf van regentonnen, groene daken, het vergroenen van de openbare ruimte en nog veel meer.

Eetbare Stad

Voor eetbare initiatieven is subsidie beschikbaar via de [Subsidieregeling Eetbare Stad](#). Bijvoorbeeld voor de aanleg van een moestuintje.

Scholen

Scholen die met (eetbaar) groen aan de slag willen kunnen hiervoor ondersteuning krijgen van het Natuurcentrum. De provincie geeft subsidie voor groene schoolpleinen.

Burgerkracht

Met de [Subsidieregeling Burgerkracht](#) wil de gemeente Arnhem inwoners helpen om activiteiten te organiseren die het leven in de stad fijner of mooier maken. De subsidie is bedoeld voor initiatieven die zorgen voor meer contact tussen inwoners. Ook voor initiatieven die bedoeld zijn om andere Arnhemmers te helpen kan subsidie worden aangevraagd. In Klarendal zijn bijvoorbeeld de dispensers met hondenpoepzakjes hierdoor mogelijk gemaakt.

DepoDog, mogelijk gemaakt door de subsidieregeling Burgerkracht

Wijkbudget

Het Bewonersoverleg Klarendal beschikt over een jaarlijks wijkbudget. Bewoners en organisaties met een goed idee/initiatief voor de wijk kunnen een financiële aanvraag bij het Bewonersoverleg indienen.

Overig

Benieuwd welke subsidiemogelijkheden er verder nog zijn?

Kijk eens op <https://www.arnhemklimaatbestendig.nl/wij-helpen/overzicht-subsidies/>.

Bijlage A

(Uit: Hand-out natuurlijke onderdrukking Eikenprocessierups (EPR) voor gemeenten, WUR, 2020)

Rappardstraat

- Sterk versteende straat met rijtjeshuizen
- Er staan 11 eiken in deze straat
- Er is één beplante voortuin en één haag
- Geen EPR gemeld in 2020
- De straat is gevoelig voor hittestress
- De straat houdt weinig water vast
- Bewoners vinden de eiken vervelend
- **Weinig habitat** voor natuurlijke vijanden
- **Hoge doorstroom** van mensen

Vogelhuisjes: Er zijn kansen om tuinvogels aan te trekken, mits bewoners de huisjes juist plaatsen en combineren met voedselbronnen in hun tuin. De wijk is vandalisme gevoelig.

Vleermuizenkastjes: Er is een geschikte habitat voor vleermuizen te vinden en er zijn genoeg ophangmogelijkheden.

Bomen: Eiken gaandeweg vervangen met een mix van bomen volgens de 5-10-20 regel.

Vergroenen: Om andere vormen van onderdrukking mogelijk te maken, moet eerst ruimte worden gemaakt voor habitat. Extra groen draagt ook bij aan klimaatadaptatie.

Het betrekken van burgers

In de Rappardstraat zijn bewoners actief bezig met hun leefomgeving. In gesprekken gaven omwonenden aan in het verleden een petitie te zijn gestart om de eiken te laten vervangen vanwege schade aan auto's. Ook nu waren er duidelijke meningen over de ruimtelijke indeling van de straat, waarbij vooral de zorg om voldoende parkeerplaatsen naar voren kwam. Wanneer de bevolkingsdichtheid zo hoog is, is de vraag naar ruimte groot.

Daarom is natuurlijke onderdrukking ook in maatschappelijke zin op deze locatie een uitdaging.

Toch kan vergroening een bijdrage leveren aan de leefbaarheid van de straat. Als de gemeente aan de slag wil in deze straat, is het nog belangrijker de omwonenden hierbij te betrekken zodat de vergroening bijdraagt aan functionaliteit waar behoefte aan is.

Omdat het meeste habitat te behalen is in de voor- en achtertuinen, moeten deze een centrale rol spelen.

Als de EPR hier voor overlast zorgt, kan dit een manier zijn om omwonenden te betrekken.

